

Næringarefnahringrás við ræktun á íslenskri *eldfjallajörð*

Rannveig Guicharnaud^{1,2}, Ólafur Arnalds² og Graeme I Paton¹

¹⁾ *University of Aberdeen, Plant and Soil Science Department, St Machar Drive, AB243UU, Aberdeen, UK.* ²⁾ *Landbúnaðarháskóli Íslands, Keldnaholti*

Inngangur

Hér eru kynntar niðurstöður rannsókna sem unnið er að í tengslum við doktorsnám í jarðvegsfræðum við Háskólann í Aberdeen, í samvinnu við LBHI. Leiðbeinendur eru Graeme Paton við Aberdeen Háskóla, Plant & Soil Science Department og Ólafur Arnalds við Landbúnaðarháskóla Íslands, umhverfiseild.

Markmið

Markmið verkefnisins er að kanna hvort eðlis- og efnaeiginleikar íslenskrar *eldfjallajarðar* (Andosol) sem notuð er til ræktunar, sem og íslenskar umhverfisaðstæður hafi neikvæð áhrif á næringarefnahringrás moldarinnar. Hinir sérstöku eðlis- og efnaeiginleikar *eldfjallajarðar* valda því að margir þættir næringarefnahringrásar eldfjallajarðvegs eru enn óútskýrðir. Skilningur á víxlverkun leirefna, eðlisþátta og lífmassa jarðvegs eru nauðsynlegur til að skýra flutning næringarefna úr jarðvegi yfir í plöntur og tap þeirra út í umhverfið.

Lögð er áhersla á að rannsaka N-hringrásina í heild sinni sem og hlutverk jarðvegsörvera í losun næringarefna svo þau verði aðgengileg plöntum. Niðurstöður úr tilraunum sem og mælingar á tilraunastofu á jarðvegssýnum verða notuð til að móta tilgátur um næringarhringrás í íslenskri mold, og þær eru síðan reyndar í tilraunum við raunhæfar ræktunaraðstæður. Niðurstöðunum er ætlað að bæta skilning á næringarefnahringrás *eldfjallajarðar* á alþjóðavettvangi og bæta nýtingu áburðar í landbúnaði á Íslandi, en *eldfjallajörð* er megin jarðvegur Íslands (Ólafur Arnalds 2004). Það getur bæði haft fjárhagslegan ávinning sem og stuðlað að minni hættu á mengun umhverfisins. Verkefninu er ennfremur ætlað að byggja upp nauðsynlega færni á þessu sviði á Íslandi; en jarðrækt er einn helsti vaxtarbroddur landbúnaðar landsmanna. Nú þegar hafa verið gerðar mælingar á helstu einkennum eldfjallajarðar, frummælingar á lífmassa (microbial biomass), N-losun (N-mineralization) og útskolun (leaching) ýmist á rannsóknastofu eða á tilraunareitum LBHÍ við Korpu í Reykjavík.

Efni og aðferðir:

Tilraunareitir

Tilraunareitir (7x14m) eru 11 talsins og samanstanda af 3 meðferðum:

1. áburðargjöf (120kg/ha N), plægt, herfað, uppskorið árlega, bygg (4 reitir), nefndir *c* reitir
2. áburðargjöf (120kg/ha N), slegið árlega, tún (4 reitir), nefndir *a* reitir
3. samanburðarreitir án áburðargjafar og ræktunar (3 reitir), nefndir *f* reitir.

Jarðvegsgerð í öllum tilraunareitum er *eldfjallajörð* (Andosol).

Almenn einkenni eldfjallajarðar

Almenn einkenni eldfjallajarðar voru mæld með stöðluðum aðferðum fyrir *eldfjallajörð* (Parfitt 1990, Parfitt og Childs 1988, Buurman o.fl. 1996, Blakemore o.fl. 1987). Flestar þessara aðferða hafa verið endurbættar af Rala/EGK (Arngrímur Thorlacius óbirt).

Niturlosun

Umsetning lífrænna efna í jarðvegi er meginþáttur hringrásar næringarefna og þar með afar mikilvæg fyrir næringarframboð fyrir plöntur þar sem umsetningarferlið umbreytir nitri á þau form (NH_4^+ og NO_3^-) sem gróður getur nýtt sér. Slík umsetning hefur verið kölluð N losun (mineralization).

Niturlosun var mæld á vettvangi þar sem komið var fyrir 20 cm löngum stálstaukum ofan í jörðu og þeir hafðir lokaðir fyrir andrúmslofti með plastfilmu. Tveimur staukum var komið fyrir í hvern tilraunareit. Göt voruð boruð á hliðar staukanna til að tryggja loftflæði við náttúrulegt rakastig jarðvegsins (Hatch o.fl. 1990). Fyrstu staukarnir voru síðan fjarlægðir eftir 14 daga en hinir á 2 vikna fresti frá júní fram í lok september og N losun mæld. Þessar mælingar verða endurteknar sumarið 2006.

N útskolun

Við rotnun losnar nitur sem ammóníumjón sem síðan breytist í nítrat fyrir tilstuðlan niturgerla. Nítrat er vatnsleysanleg neikvætt hlaðin jón (NO_3^-), og sökum hleðslu sinnar binst hún ekki neikvætt hlöðnu lífrænu efni eða leirsteindum. Nítrat skolast því auðveldlega út í grunnvatn.

N útskolun var mæld samkvæmt aðferðum Vázquez o.fl. (2005) með gegndræpum keramik sogstautum (porous ceramic cup lysimeters) sem komið var fyrir 60 cm ofan í jörðu en þeir gera mögulegt að ná jarðvegslausnarsýnum úr holrýmum jarðvegsins. Tveir staukar voru settir niður í hvern tilraunareit og jarðvegslausnarsýni tekin á 2 vikna fresti frá lok maí til lok septembers eða þar til jarðvegur fraus. Niturstyrkur var greindur í jarðvegsvatni og samband niturstyrks og úrkomu fundið. Þetta samband ásamt gögnum um dagsúrkomu var síðan notað til að reikna heildarsumarútskolun niturs. Þessum mælingum verður haldið áfram til loka árs 2006.

Lífmassi

Lífverur svo sem smádýr, bakteríur og sveppir brjóta niður lífrænar leifar á yfirborði og í yfirborðslögum jarðvegsins og skila næringarefnum aftur á nýtanlegu formi fyrir plöntur. Lífmassi er mælikvarði á þessa virkni lífveranna.

Lífmassi var mældur með klóroform brælingu (*Cloroform Fumigation Method*) (Vance o.fl. 1987). Aðferðin byggir á að bræla jarðveg með klóróformi sem sýður við loftæmingu í aski (desiccator). Við það losnar ammóníum sem flæðir úr dauðum örverufrumum. Mismunur á ammóníum í jarðvegi sem hefur verið brældur og ekki brældur gefa síðan mælikvarða á heildarmagn lífmassa örvera í jarðvegi.

Niðurstöður

Sem áður sagði er verkefnið á byrjunarstigum, en nokkrar niðurstöður liggja þó fyrir nú þegar og má nefna:

- 1) N útskolun reyndist vera mest í öllum meðferðum í byrjun sýnatöku í lok maí (sjá veggspjald).
- 2) Eins og sjá má í 1. töflu var mesta N útskolun (NO_3^- -N + NH_4^+ -N) sumarið 2005 í *c* reitum (áburðargjöf, plægt, bygg) en þar var meðal N útskolun 12,7 kg/ha. N útskolun reyndist vera minnst í *a* reitum (áburðargjöf, slegið árlega, grös) eða að meðaltali 3,66 kg/ha. Töluverð meiri útskolun var frá samanburðarreitum sem reyndist vera 8,89 kg/ha.
- 3) N losun reyndist einnig vera mest í *c* reitum, að meðaltali 288 kg/ha, en næst mest í *a* reitum þar sem 53,9 kg/ha losnuðu að meðaltali. Minnsta losun greindist í *f* eða 27,4 kg/ha (1. mynd).
- 4) Ekki virðist vera samband milli lífmassa og N útskolunar og losunar, þ.e.a.s. að hvorki N losun né útskolun jókst eftir því sem mældur lífmassi í jarðvegi var hærri (tafla 1). Frekari gagna þarf þó og ítarlegri tölfræðilega úrvinnslu þarf til þess að kanna gildi þessarar tilgátu.

1. tafla. Meðaltöl úr mælingum á tilraunareitum LBHÍ á Korpu, Reykjavík. Meðferðir: *a*=áburðargjöf, slegið árlega, tún (4 reitir), *c*= áburðargjöf, plægt, bygg (4 reitir), nefndir *c* reitir, *f*= samanburðarreitir án áburðargjafar og ræktunar (3 reitir). Tvö sýni voru tekin úr hverjum tilraunareit.

Meðferð	pH H ₂ O	Jónrýmd meq/100g	Heildar C %	Heildar N %	C/N	Áborið N kg/ha	N útskolun kg/ha ^s	N útskolun kg/ha/dag ^s	N losun kg/ha	Heildar lífmassi KEC mg/kg
<i>a</i>	5,52	26	8,14	0,7	11,5	120	3,66	0,02	53,9	2018
<i>c</i>	5,63	33	8,32	0,73	11,5	120	12,7	0,08	288	1418
<i>f</i>	5,16	38	7,66	0,65	11,6	0	8,89	0,04	27,4	1570

^s N í NO_3^- + NH_4^+

Ályktanir

Líkleg skýring á því að N-útskolun var áberandi mest við upphaf sýnatöku er sú jarðvegslífið hafið vaknað úr vetrardvala vel fyrir plöntuvöxt. Við það skolast út uppsafnað N áður en plöntur ná að taka það til sín.

N- útskolun og losun reyndist mest og umtalsverð í plægðum byggreitum. Að öllum líkindum er hægt rekja meiri útskolun og losun til þess að byggreitir eru plægðir sem eykur virkni örvera til niðurbrots á lífrænum efnum, auk þess sem reiturinn er áborinn.

Mæld N-útskolun var svipuð og í niðurstöðum Björn Þorsteinssonar o.fl. (2004) þar sem athuguð var efnaútskolun frá túnnum á Hvanneyri. Þeir mældu að meðaltali 0,03 kg/ha N-útskolun á dag en niðurstöður þessarar rannsóknar voru 0,02 og 0,04 kg/ha á dag í *a* og *f*

reitum. Útskolun frá *c* reitum var hins vegar töluvert hærri samanborið við niðurstöður Björns Þorsteinssonar o.fl. (2005) eða 0,08 kg/ha á dag (1. tafla).

Mæld N-losun í *a* og *f* reitum reyndist svipuð og niðurstöður Friðriks Pálmasonar (2005) (52-76 kg/ha frá 13. maí – 30. september). Bygg reitir (*c* reitir) sýndu hins vegar umtalsverði meiri losun samanborið við niðurstöður Friðriks Pálmasonar (2005) eða 228 kg/ha.

Mesta magn heildar kolefnis og heildar niturs (1. tafla) í byggreitunum sem er einn helsti orkugjafi örvera og ætti að stuðla að meiri N losun í jarðvegi.

Lífmassi reyndist hár í öllum reitum og töluvert hærri en lífmassi í landbúnaðarjarðvegi frá Skotlandi sem reyndist undir 200 mg/kg (Paton o.fl. 2005, óbirt gögn). Mældur lífmassi þessarar rannsóknar var á bilinu 1419-2018 mg/kg sem eru sambætilegar tölur og lífmassaniðurstöður Paton o.fl. 2005 sem gerðar voru á íslenskum jarðvegi. Það er því brýnt er athuga lífmassa íslensks jarðvegs nánar. Nú þegar eru hafnar mælingar á virkni ensíma í tilraunareitum þessarar tilraunar sem gæti varpað ljósi á hversu virk starfsemi lífmassans er. Ef tekið er mið af fyrrnefndum niðurstöðum er ekki enn búið að gera grein fyrir 170 kg/ha af N í *a* reitum, 395 kg/ha af N frá *c* reitum og 19 kg/ha af N í *f* reitum (N-áborið + N-losun – N útskolun). Gera má ráð fyrir á sá hluti N sem ekki er búið að gera grein fyrir hafi verið tekið upp af plöntum, losnað sem N₂O gróðurhúsalofttegund, sé kyrrsettur fastefnum jarðvegsins, eða hafið losnað sem uppleyst lífrænt nitur.

Samtímis fyrrnefndum mælingum voru gerðar mælingar á N₂O flæði úr tilraunareitum en þær niðurstöður liggja ekki enn fyrir. Einnig liggja niðurstöður mælinga á upptöku plantna ekki fyrir að svo stöddu. Meðaltalsupptaka niturs í eldri mælingum á Korpu reyndist vera um 160 kg/ha á túni annars vegar og hins vegar tók bygg upp um 100 kg/ha í mýri (Friðrik Pálmasson o.fl. 2003). Þá má því gera ráð fyrir annað hvort allverulegri bindingu niturs í jarðveginum í byggtilraunum eða umtalsverðri losun niturs á formi N₂O út í andrúmsloftið.

Þakkir

Þetta verkefni er styrkt að Rannsóknarnámsjóði Rannís og Landbúnaðarháskóla Íslands. Brita Berglund fær sérstakar þakkir fyrir aðstoð við sýnatöku sem og að hafa umsjón með sýnatöku á meðan nemandi stundar rannsóknarstörf við Aberdeen Háskóla.

Bergur Sigfússon fær þakkir fyrir aðstoð við uppsetningu tilrauna og gagnaúrvinnslu. Jón Guðmundsson og Hlynur Óskarsson fyrir samvinnu við að þróa búnað til N₂O mælinga.

Heimildir

Björn Þorsteinsson, Guðmundur Hrafn Jóhannesson og Þorsteinn Guðmundsson, 2004. Athugun á afrenslismagni og efnaútskolun af túnnum á Hvanneyri. *Fræðaging landbúnaðarins* 2004:77-83.

Blakemore, L.C., Searle, P.L., & Daly, B.K., 1987. Methods for chemical analysis of soils. *New Zealand Soil Bureau Report* 80.

Buurman, P., van Lagen, B. & Velthorst, E.J., 1996. Manual for soil and water analyses. Backhuys Publishers, Leiden, Holland.

Friðrik Pálmason, Hólmgeir Björnsson & Jónatan Hermannsson, 2003. Nýting niturs í kornökum. *Ráðunautafundur* 2003:173-177.

Friðrik Pálmason, 2005. Niturlosun í kornræktarjörð. *Fræðabing landbúnaðarins* 2005:332-338.

Hatch, D.J., Jarvis, S.C. & Philipps, L., 1990. Field measurement of nitrogen mineralization using soil core incubation and acetylene inhibition of nitrification. *Plant and Soil* 124: 97-107.

Parfitt, R.L., 1990. Allophane in New Zealand – a review. *Australian Journal of Soil Research* 28: 343-360.

Parfitt, R.L., & Childs, C.W., 1988. Estimation of forms of Fe and Al: a review, and analysis of contrasting soils by dissolution and Moessbauer methods. *Australian Journal of Soil Research* 26: 121-144.

Ólafur Arnalds, 2004. Volcanic soils of Iceland. *Catena* 56:3-20.

Paton, G.I., Arnalds, O. & Dawson J.J.C., 2005. The initial characterization of the ecological statues of Icelandic Andosols. *Soil Biology and Biochemistry*. In review.

Vance, E.D., Brookes, P.C. & Jenkinson, D.S., 1987. An extraction method for measuring soil microbial biomass in a soil. *Plant and Soil* 76: 257-274.

Vázquez, N., Pardo, A., Suso, M.L. & Quemada, M., 2005. Drainage and nitrate leaching under processing tomato growth with drip irrigation and plastic mulching. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, In Press.